

UN MARE TĂLMACI ȘI DIPLOMAT 375 ani de la nașterea lui Nicolae Milescu Spătarul

*Academician Andei EȘANU
Cercetător științific Valentina EȘANU*

Ilustrul reprezentant al culturii românești și europene din a doua jumătate a sec. XVII – începutul sec. XVIII, Nicolae Milescu Spătarul (1636-1707) s-a născut în familia unui boier moldovean din părțile Vasluiului. După unii cercetători, inițial el și-a făcut studiile la Academia slavo-greco-latină din Iași, pe care le-a continuat la Academia de pe lângă Patriarhia din Constantinopol, instituții în care a studiat limbile slavonă, greacă veche, neogreacă, latină, turcă și arabă, istoria, diverse discipline filosofice, literatura și teologia.

Întorcându-se în patrie, pe la mijlocul anilor cincizeci ai sec. al XVII-lea, Nicolae Milescu devine o persoană influentă la curtea domnilor moldoveni, ajungând la rangul de spătar, apoi reprezentant („capuchehaie”) al domnitorului muntean Grigorie Ghica la Istanbul (1661-1664). În 1667, pe când se afla la Stockholm, la cererea ambasadorului Franței în Suedia, a scris – în latinește și grecește – un scurt tratat dogmatic-apologetic „Enhiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis de transsubstantione Corporis Domini...” („Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Apus, adică părerea Bisericii Răsăritene Ortodoxe despre prefacerea Trupului Domnului”), în care expunea învățătura ortodoxă despre prefacerea Sfintelor Daruri, lucrare publicată în variantă latină la Paris în 1669 (ed. a II-a – 1704) într-o culegere de studii teologice îngrijită de Antoine Arnauld și Pierre Nicole, fiind a doua lucrare teologică scrisă de un român și publicată în Occident (după „Mărturisirea...” lui Petru Movilă).

După cum reiese din unele izvoare, Nicolae Milescu ar fi participat la un complot împotriva domnului Ștefăniță Lupu, după a cărui descoperire cărturarul se vede nevoit să părăsească țara. După mai mulți ani de peregrinări prin Valahia, Istanbul, Berlin, Paris în timpul cărora a continuat să studieze și să acumuleze o bogată bibliotecă umanistă, la sfârșitul anilor 1660 revine la Constantinopol unde realizează o serie de activități cărturărești,

1636-1707

între care traduce Vechiul Testament după edițiile grecești de la Oxford ale Sfintei Scripturi, traducere care ajunge la dispoziția Mitropolitului Dosoftei al Moldovei și a lui Mitrofan Episcop de Huși, inclusă ulterior în ediția bucureșteană din 1688 a Bibliei. De asemenea, Nicolae Milescu traduce „Istoriile” lui Herodot, care rămâne multă vreme în manuscris. Se presupune de asemenea că a tradus după 1659-1661, din grecește în românește, o istorie universală „Hronograf den începutul lumii” [1], lucrarea apocrifă „Despre rațiunea dominantă” atribuită lui Iosif Flavius ș.a.

În căutarea unei slujbe, în 1671 sosește la Moscova cu scrisori de recomandare din partea lui Dosoftei, Patriarhul Constantinopolului, în care se spune că acesta este un „om foarte savant în latină, în slavă, și mai ales în greacă; el va putea învăța repede și rusa și să facă tot felul de traduceri. A străbătut multe țări și împărății ca să se instruiască și este ca un cronograf în care sunt adunate toate lucrurile lumii...”. Aici i se oferă funcția de traducător din limbile elină, greacă, latină și română la Departamentul soliilor (Посольский приказ) al Rusiei. Ca înalt dregător al acestei instituții, Milescu este numit, câțiva ani mai târziu, în fruntea soliei rusești care a plecat în China (1675-1678), misiune diplomatică ce a contribuit la cunoașterea reciprocă dintre ruși și chinezi. În anii 1695-1696, în calitate de sfetnic l-a însoțit pe țarul Petru I în Campania de cucerire a Azovului. Nicolae Milescu a rămas în Rusia până la sfârșitul vieții, ajungând să contribuie chiar și la transformările din timpul lui Petru cel Mare.

Pe parcursul aflării sale la Moscova, Nicolae Milescu Spătarul a întreținut legături cu Moldova,

căutând să o sprijine în intențiile sale de eliberare de sub stăpânirea otomană și a contribuit la obținerea unei tiparnițe la rugămintea Mitropolitului Dosoftei.

Încă până la 1671, Nicolae Miclescu a început să scrie o serie de lucrări cu caracter filosofic, teologic și istoric pe care le-a finisat în Rusia, elaborând în total peste 30 de tratate științifice între care „Cartea despre Sibile, câte erau (12), cum se numeau și despre profesiile lor” [2]; „Aritmologia” [3]; „Povestirea despre sibile”; „Cartea aleasă pe scurt despre cele nouă muze și despre șapte arte liberale”, „Hrismologhion” sau cartea celor patru monarhii, la întocmirea cărora autorul a folosit pe larg scrieri ale gânditorilor occidentali editate în Germania, Franța și Anglia. Un amestec de istorie și legendă găsim în „Povestea despre zidirea bisericii Sfânta Sofia din Constantinopol”.

Printre scrierile lui Nicolae Miclescu se găsesc și lucrări cu caracter pur istoric care se referă la trecutul Rusiei, precum „Genealogia țărilor ruși”; „Alegerea țarului Mihail Fiodorovici”, în care se arată un adept convins al monarhiei absolute. Pentru elaborarea lor recurge la „Cronograful Rusesc”. În 1672 el alcătuiește, de exemplu, un dicționar ruso-greco-latin (precum se admite, acesta ar fi „Dictionarul trilingue hoc est Dictionum Slavonicarum Graecarum et Latinarum thesaurus Ex variis antiquis ac receptoribus libris collectus Ex iuxta Slavonicum alphabetum in ordinem dispositus”, tipărit la Moscova în 1704) [4].

În urma călătoriei în China, Nicolae Miclescu a scris un șir de lucrări importante care s-au bucurat de un binemeritat interes în multe centre științifice europene, păstrându-și actualitatea până azi. E vorba de „Descrierea călătoriei în China” împărțită în trei părți: 1) Călătoria de-a lungul Siberiei de la Tobolsk până la fortul Nercinsk până la granița Chinei; 2) Izvorul misiunii diplomatice în China a lui Nicolae Spătaru; 3) Descrierea celei dintâi părți a pământului, numită Asia, în care se află și împărăția Chinei cu orașe și provinciile sale. Toate aceste lucrări sunt opere de mare valoare, alcătuite în mare parte după izvoare scrise și după impresiile personale de călătorie ale lui Nicolae Miclescu. După cum au arătat cercetările, cărturarul nostru a folosit pe larg în acest scop și o serie de lucrări despre China din cultura și știința europeană, în special materialele de călătorie și informație ale unor misionari iezuiți [5] care, la rândul lor, s-au inspirat din lucrările autorilor chinezi.

În timpul aceleiași misiuni în China Nicolae Miclescu a întocmit o interesantă hartă a Siberiei și Chinei în care sunt trecute numeroase localități cu distanța mare dintre ele, cu râuri, lacuri, inclusiv Amurul și Baikalul. Scrierea „Călătoria de-a lungul Siberiei de la Tobolsk până la fortul Nercinsk până la granița Chinei” include și o prezentare a panoramei etnice a întinsului ținut de după Ural. Pe un alt desen cartografic al său este profilat și conturul Mării Caspice, unul din primele în Europa.

Opera lui Nicolae Miclescu Spătarul a căpătat o largă răspândire în manuscrise încă din timpul vieții sale în Rusia, țările române, Orientul Apropiat și chiar în Europa Occidentală.

În paralel cu activitatea sa de tălmăci și diplomat la Departamentul soliilor din Moscova, Nicolae Miclescu a fost invitat în calitate de învățător în familiile unor mari nobili ruși, ocupându-se de instruirea și educația copiilor acestora, între care cneazul Piotr Mihailovici Cerkaskii și viitorul țar Petru I, predându-le științele moderne, limbile latină și greacă după manuale aduse de el din Occident, inclusiv cele întocmite de ilustrul pedagog ceh Jan Amos Comenius, fiind vorba de „Magna didactica”, un manual de limbă latină „Janua Linguarum et scientiarum omnium reserata („Ușa deschisă a limbilor și tuturor științelor”) ș.a.

De la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea lucrările lui Nicolae Miclescu Spătarul, cum ar fi cele dedicate Siberiei și Chinei, au început să fie valorificate și tipărite mai întâi în Rusia, apoi și în alte țări. Multe din scrierile sale mai continuă să zacă în manuscris în diferite biblioteci și arhive europene.

Referințe

1. Mioara Dragomir. Hronograf den începutul lumii (Ms. 3517). Probleme de filologie, Iași, Trinitas, 2007, p. 169-172.
2. Николай Спафарий. Эстетические трактаты. Подготовка текстов и вступительная статья О.А. Белобровой, Ленинград, 1978, с.48-86.
3. Белоброва О. А. Об источниках «Арифмологии» Николая Спафария, в „Русская литература”, Ленинград, 1980, № 2, с. 131.
4. Dan Râpă-Buicliu. Bibliografia românească veche. Additamenta, I, 1536-1830, Galați, 2000, p. 64-66, nr. 120.
5. Despre operele publicate ale lui Nicolae Miclescu Spătaru, în: N. Miclescu Spătaru, Siberia și China, Chișinău, 1956.